

Några minnen från Fagereds sanatorium 1957.

Av Hans Bergström

Det året hade jag studerat medicin i Göteborg i fyra år och var, enligt dåvarande Kungl. Medicinalstyrelsen, mogen nog att få pröva på läkaryrket, men med starkt begränsade befogenheter. Och detta skulle få ske på Fagereds sanatorium under två höstmånader! Ni förstår nog, att det låg spänning och förväntan i luften, när jag med tåget/motorvagnen via Varberg - Ullared närmade mig Lia station.

När jag nu skall fortsätta att berätta, börjar jag redan undra, hur mycket av mina upplevelser som är verkliga, om jag minns rätt efter alla år, eller om min i alla fall då romantiska läggning har lagt till och dragit ifrån en del! Alltså, brasklapp för att inte allt stämmer precis!

Men där stod jag alltså på perrongen och såg säkert bortkommen ut, när en man stegade fram och undrade, om detta var den nye doktorn. Mitt i studierna, 24 år, **Jag?** "Doktorn"?! Jag chockades av tituleringen, men försökte leva upp till den, och sa: "Ja, det är jag!". Han hälsade vänligt, tog min väska och la upp den baktill på hästskjutsen, och bad mig sitta upp bredvid sig på kuskbocken, och det bar av mot sanatoriet. Tänka sig, att bli mött med hästskjuts! 1957! Vilken romantisk början på äventyret!

Mötet med överläkaren Viktor Steffen var mycket sympatiskt och lugnande. En förtroendegivande äldre man med lugn, nyfiken intresserad blick ovan glasögonen. Välansad mustasch och fylligt, grånat hår, långt i nacken, där det gråtonade över i ärggrönt. Det sades vara fällningar från sanatoriets kopparledningar efter flitigt duschande! Viktor Steffen gjorde nu sina sista månader före pensioneringen efter 33 års tjänst på Fagereds sanatorium. Han hade fått vara med om, och lett, sanatoriets utveckling från ren "kur"-behandling av tuberkulossjuka människor till användningen av de välsignade antibiotika, som upptäcktes i slutet av 1940-talet och ständigt förfinades. En av våra mest fruktade och utbredda, ofta dödliga, infektionssjukdomar, som även drabbade helt unga människor, kunde nu effektivt bekämpas, även om det krävde årslång behandling. Men i stora delar av världen är tuberkulos fortfarande en fruktad sjukdom, som kräver många offer!

Under sin långa tid i Lia och på Fagered hade Viktor Steffen mött många intressanta människor, sorger och glädjeämnen. Han berättade om dem för mig, när vi varje morgon under någon halvtimme satt i mörker för att adaptera synen, innan han kunde "genomlysa" lungor med röntgenutrustningen för att följa sjukdomsförloppen och effekten av behandlingarna. Idag beklagar jag att jag inte tecknade ner något av hans levnadsvisdom, jag minns bara hans humanistiska och naturfilosofiska livssyn och den förtätade stämningen där i mörkret!

Ronderna på sanatoriet begicks ordentligt, där varje patient sågs och Viktor Steffen hade ett gott ord för var och en. Det fanns tre vårdavdelningar för tuberkulossjuka. Många av dem var "långliggare". I översta våningen fanns några privatrum, varav jag minns ett som särskilt vackert möblerat, och med personliga prydnadsföremål.

"Sanatoriet" idag, nu hotell nära Ullared! Det såg ut ungefär så här även 1957. Pampig byggnad!

Doktor Steffen hade en betydande mottagningsverksamhet för uppföljning av utskrivna patienter. Han behandlade bl a en del av dem regelbundet med s k "gasning", där den sjuka lungan föll ihop och därmed ansågs läka snabbare. Ingreppet krävde ibland den stora skicklighet, som han förvärvat under åren. Förutom överläkare och chef för sanatoriet, var Viktor Steffen provinsialläkare med ansvar för befolkningen i ett stort område, innehållande bl a Källsjö, Älvsered och Mjöbäck. Till mottagningen kom därför många besökare med allehanda sjukdomar och även sjukbesöken i hemmen var vanliga, ibland nattetid. Doktor Steffen hade fullt upp att göra! Men han hade glädjen av att ha en av döttrarna, Herta, nära sig som en allt i allo. Som sjuksköterska hade hon hand om mottagningen, assistans vid ingrepp, provtagningar, laboratoriet, röntgenavdelningen och apoteket! Hon skulle vara tillgänglig dag som natt! Var skulle man idag kunna finna en så mångsidig pärla?

Förutom tuberkulosavdelningarna fanns en särskild "kronikeravdelning" med främst äldrevård, om jag minns rätt. I ett hus vid sidan om, den s.k. E-paviljongen, hade sedan 40-talet vårdats tuberkulossjuka flyktingar, till en början svårt medtagna fångar från tyska koncentrationsläger. Vid min tjänstgöring var det nog ett tjugotal tuberkulossjuka flyktingar efter folkresningen i Ungern under kommuniststyret där, den s.k. Ungernrevolten oktober-november 1956, som vårdades där. Jag vet inte om det är en skräcka, men det sades, att ibland avvek någon av dem nattetid för att skaffa, för en ungrare, oundgänglig ungersk paprika att krydda den, i deras smak, menlösa svenska maten med. Ärtsoppa med urstark ungersk paprika är kanske något att prova?

Minnet av den mat, som serverades i sanatoriets personalmatsalar, får det ändå fortfarande att vattnas i min mun. Jag säger matsalar, för

sjuksköterskorna hade en egen, där även jag var inbjuden. Elegant porstlin, finare än i underpersonalens matsal, ja, så var det då, och vackert dukat långbord. "Doktorn", alltså jag, (Viktor Steffen åt hemma) var placerad vid bordets kortända, medan sjuksköterskorna i rangordning placerade sig längs långsidorna. Varje plats var utmärkt med ett personligt servettkuvert med broderade symboler. Jag hade en "kungakrona", sköterskorna hade små körsbär, blommor eller liknande. Jag tror, att ingen då tyckte att denna hierarki var något märkligt, men undrar vad folk tänker om det idag?! För mig, som då annars i Göteborg hade en tillvaro i stöksiga stora sjukhusmatsalar och ett trångt inackorderingsrum med kokplatta, var detta ett tvåmånaders himmelrike, det måste jag erkänna! Dessutom hade jag fått en lägenhet i ett bredvidliggande personalhus, även om jag i stort sett bara sov där. TV och surfplattor hade ju långt kvar till att uppfinnas!

Men på kultur var det ingen brist! I det Steffenska hemmet utövades ett rikt kulturliv med piano- och fiolspel, sång, uppläsning och måleri. Förutom mamma Karin och Viktor, var döttrarna rikt begåvade. Under mina månader var jag och min besökande fästmö (numera hustru) med om några oförglömliga kvällar hos dem. Särskilt minns jag att Viktor, medan han lyssnade, kunde sitta och teckna pasteller från upplevelser under dagen, t ex att han sett en vacker vit häst på ängen under sin promenad. Han hade ofta ett ritblock i handen och var mycket skicklig att skissa med kritorna, men målade tydligt oftast akvareller. Jag är rätt säker på, att familjen Steffens humanism och kultur gav många och bestående avtryck i vida kretsar runt dem! Till kulturen på Fagered hörde också att vi i personalen någon gång lastade bilen/bilar? fulla och körde till Göteborg för teaterupplevelser. Inte i övrigt heller saknades sysselsättning under fritiden. Maskinisterna på sanatoriet lärde t ex mig att svetsa ihop ett soffbord med vinkeljärn och råglasskiva, som fortfarande existerar. Så inte saknade vi TV! En av sjuksköterskorna hade splitterny bil, en Renault Daufine, men inget körkort, så den fick jag ofta låna, någon gång t o m för tjänsteuppdrag med landsfiskalen för undersökning av plötsligt dödsfall i hemmet.

Jag har hittills valt att bara berätta om lätta minnen, men det finns också några tyngre. Bakom det romantiska och glättiga, som är lättast att komma ihåg, fanns hela tiden den tunga vardagen med alla, ibland svårt sjuka på sanatoriet. Där fanns många människoöden, mer eller mindre långt borta och isolerade från vänner och anhöriga, som man var. Och alla blev inte friska. För någon blev livet för tungt. Jag kommer aldrig att glömma känslorna den sena kvällen i mörker, regn och rusk, när vi gick skallgång i skogen nära sanatoriet och till sist fann en av patienterna, som upptäckts försvunnen, och som ändat sitt liv. Processionen i mörkret med båren längs stigen i skogen och med en ficklampa i täten, ser jag ännu framför mig, och den hör också till bilderna av två upplevelserika höstmånader 1957.

Minnestavlan på ett stort stenblock vid sanatoriet.

Med många nya medicinska kunskaper och erfarenheter, och, tror jag, mer mogen, lämnade jag med saknad Fagereds sanatorium och alla nya vänner där, efter min allra första introduktion som "doktor". Nu gällde det fortsatta studier och min trånga lya i Göteborg och 1960 blev jag legitimerad läkare.

Karin och Viktor Steffen flyttade efter pensioneringen 1958 till Vallda dit min fästmö och jag en vacker solskensdag blev inviterade till ett härligt återseende och båtutflykt med Viktor och några av döttrarna. Den glada bilden är från det minnesvärda tillfället.

Viktor med döttrar har upptäckt något intressant på hällen!